

Andrija Štampar (1888–1958) i Antun Vrgoč (1881–1949): paralele i prijepori

Nikola Kujundžić
Zagreb

SAŽETAK: U životopisima Andrije Štampara, velikana hrvatske i svjetske medicine, akademika i predsjednika tadašnjega JAZU-a, dekana Medicinskoga fakulteta i rektora Sveučilišta u Zagrebu, te Antuna Vrgoča, znanstvenika farmakognosta, dekana Farmaceutskoga fakulteta, kulturnoga i javnoga radnika, uočljive su mnoge sličnosti, ali i razlike. Rođeni u istom desetljeću XIX. stoljeća, u gotovo identičnom seoskom ambijentu uz Savu, Štampar u Brodskom Drenovcu, Vrgoč u Gunji, pohađali su istu gimnaziju u Vinkovcima i imali zajedničke mladenačke ideale i sklonosti. Okolnosti, posebice dvaju svjetskih ratova koje su proživjeli, te iskustva i ciljevi kojima su se posvetili doveli su do sve većih razlika među njima, uključivši i svjetonazorske, te na kraju do prijepora oko odnosa farmacije i javnoga zdravstva. Ovaj rad pridonosi poznavanju stručnih i društvenih okolnosti koje su profilirale ove dvije ličnosti i utjecale na njihov svjetonazor i stajališta.

Ključne riječi: *Andrija Štampar; Antun Vrgoč*

Uvod

O životu i djelu Andrije Štampara napisani su mnogi tekstovi, objavljene knjige, radovi i monografije, održani skupovi i izložbe, njegovo ime nose škole, zdravstvene ustanove i ulice, podignute su mu biste i spomen ploče. Iako to nije ni izdaleka sve što treba napraviti, moglo bi se reći da se Hrvati na primjeren način odnose prema svojem i svjetskom velikanu. Da bismo izbjegli prevelika ponavljanja, o Andriji Štamparu govorit ćemo samo u okviru usporedbe sa životom i djelom njegova suvremenika i zemljaka, Slavonca, Antuna Vrgoča, o kojem je malo ili gotovo ništa napisano.

Djetinjstvo

Antun Vrgoč rođen je 30. kolovoza 1881. godine u graničarskoj obitelji u Gunji kraj Županje kao peto, najmlađe dijete Petra Vrgoča, učitelja, i Katarine Balić, kćerke učitelja iz Lipovca. Antun je imao dva brata i dvije sestre. Njegovi su se predci potkraj XVIII. st. iz Dalmatinske zagore doselili u selo Nijemci. Iste godine kad je Antun

rođen rasformirana je Vojna krajina pa je rijeka Sava nakon više od 400 godina prestala biti granicom između dvaju carstava i dvaju svjetova¹.

Andrija Štampar rođen je također u krajiškom naselju, Brodskom Drenovcu kraj Pleternice, nedaleko od Save, u istom desetljeću XIX. st. kao i Vrgoč, 1. rujna 1888. Andrija, drugo dijete pučkoga učitelja učitelja Ambroza i Katarine Štampar, imao je tri sestre. Njegovi su se predci doselili u Slavoniju iz Like. Otac mu Ambroz bio je privržen svojem učiteljskom zvanju, a Andrija je rođen u kući u kojoj je bila i škola. Osnovnu je školu pohađao od 1894. do 1898.²

Čini se da je za Petra, Vrgovčeva oca, škola bila uzak prostor jer se u tom zvanju zadržao kratko te se prihvatio posla lugara, na otvorenom i bliže prirodi. Antun je osnovnu školu završio u Oroliku 1892. jer se otac zbog posla selio. Odnosi očeva prema životnim pozivima prepoznatljivi su i u karakternim crtama sinova.³

Gimnazija u Vinkovcima

Andrija Štampar pohađao je gimnaziju u Vinkovcima od 1898. do 1906., kada je položio ispit zrelosti. Antun Vrgoč završio je istu gimnaziju 1900., u vrijeme kada je Štampar pohađao drugi razred iste škole pa nije isključeno da su se poznavali. Gimnazijalac Andrija bio je odličan đak, mnogo je čitao, bio je samosvojan, nekonformist. Već je tada u *Pobratimu* objavio svoj prvi literarni pokušaj te se zanimao za socijalne probleme, posebice slavonskoga seljaka. Zrele stavove koje je Andrija vrlo rano iskazivao te široko područje interesa mogu se pripisati utjecaju njegova uzora i učitelja, oca Ambroza. Na mladoga Andriju snažno su utjecali i Josip i Ivan Kozarac te Matija Antun Reljković. Za gimnazijskih dana družio se i prijateljvao s Ivanom Kozarcem, u čijoj su se sobici sastajali i čitali pjesme i pripovijetke. O tim druženjima Štampar piše za vrijeme studija u Beču, u eseju povodom prerane Kozarčeve smrti⁴. Međutim, njegov najvažniji učitelj bio je narod, s kojim je izravno komunicirao, upoznavao životne i posebno zdravstvene prilike slavonskih seljaka te učio od njihove mudrosti i iskustva⁵.

¹ Zbirka »Vrgoč«, neobjavljeni zapisi o rodoslovlju obitelji Vrgoč, privatna zbirka.

² Grmek, M. D., »Životni put Andrije Štampara, borca za unapređenje narodnog zdravlja«, u: isti (ur.), *Izabrani članci Andrije Štampara*, Zagreb: Škola narodnog zdravlja »Andrija Štampar«, 1966., str. 13–49.

³ Vidi bilješke 1 i 2.

⁴ Ivan Kozarac umro je 1910., u dobi od 25 godina.

⁵ Grmek, M. D., »Životni put Andrije Štampara«, Balen, I., Jandrić-Balen, M., »Štampar kao prosvjetitelj«, u: I. Balen, L. Kovačić (ur.), *Andrija Štampar: radovi sa znanstvenih skupova Dani Andrije Štampara u Slavonском Brodu*, SlavonSKI Brod: Opća bolnica »Dr. Josip Benčević« SlavonSKI Brod i

O gimnazijskim danima Antuna Vrgoča malo se zna, ali nema sumnje da je u istoj trojici pisaca imao uzore, što je vidljivo iz tema i likova Vrgočevih neobjavljenih priča koje se bave slavonskim seljakom⁶. O vrijednosti tih tekstova sam Vrgoč nije imao osobito visoko mišljenje, a potreba da ih piše bila je odjek unutarnjega zova njegova Đuke Begovića. Međutim pronašao je i objavio do tada nepoznatu pjesmu, napisanu 1835., slavonskoga pjesnika Mate Topalovića (1812–1862), kojega naziva »žarkim ilirskim rodoljubom«⁷.

Studentski dani

Slika 1. Andrija Štampar i Antun Vrgoč u studentskim danima

Nakon položenoga ispita zrelosti, 1900. Vrgoč je upisao studij kemije na Mudroslovnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Uz kemiju, upisao je botaniku, zoologiju, mineralogiju, filozofiju i farmakognoziju, iz čega je predvidljiv njegov put prema znanstvenoj farmaciji.⁸ Diplomirao je 1904. godine. U nastojanju da produbi svoja znanja, zimski je semestar akademske godine 1904/05. proveo na Sveučilištu u Grazu, gdje je kod glasovitih profesora Haberlandta i Moellera slušao fiziološku botaniku i farmakognoziju.⁹ Međutim, da je njegov interes za istraživanjem još nedefiniran pokazuje

Škola narodnog zdravlja »Andrija Štampar« Medicinskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 2009., str. 9–20.

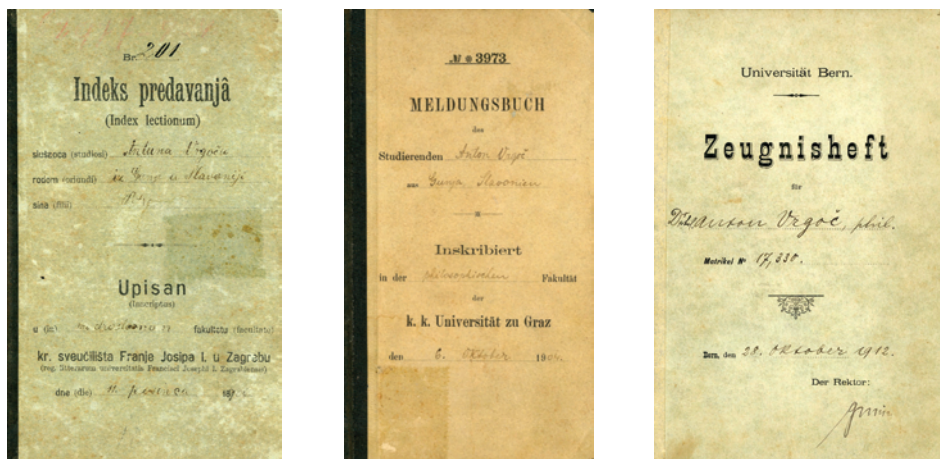
⁶ Arhiv Odsjeka za povijest medicinskih znanosti HAZU, Zagreb.

⁷ Vrgoč, A. »Nepoznata pjesma slav. pjesnika i hrv. rodoljuba Mate Topalovića«, *Nastavni vjesnik*, 42(1933–34) 8–10, str. 257–288.

⁸ Arhiv Filozofskoga fakulteta, Redoviti slušači Mudroslovnog fakulteta 1900.–1904., *Nacional* Antuna Vrgoča.

⁹ Arhiv Rektorata Sveučilišta u Zagrebu, Spisovnik Antuna Vrgoča, Curriculum vitae Antuna Vrgoča iz 1924., br. 30160.

činjenica da je na osobni zahtjev služio vojsku u Trstu (1905/06) kako bi dobro naučio talijanski jezik, želeći otići u Južnu Italiju i Siciliju proučavati stare umjetnine grčko-ga i rimskoga podrijetla. Od 1907. godine radio je kao asistent na Farmakognoškom zavodu kod prof. Julija Domca (1853–1928), osnivača prvoga samostalnoga Farmakognoškoga instituta u svijetu.¹⁰ Nakon što je 1910. doktorirao na Sveučilištu u Zagrebu,¹¹ Domčevim je nagovorom i posredovanjem otišao na usavršavanje u Farmaceutski institut Sveučilišta u Bernu kod znamenita prof. A. Tschircha, kod kojega je specijalizirao farmakokemiju i farmakobotaniku (1912–14). I to je bio ključni trenutak za njegovu buduću akademsku karijeru. Za vrijeme boravka u Bernu u slobodno je vrijeme upoznao Švicarsku te o svojim putovanjima napisao 40 putopisnih tekstova pod naslovom *Pisma iz Švicarske*. Postdoktorski studij u Bernu prekinuo mu je Prvi svjetski rat 1914., kad je mobiliziran i iste godine zarobljen na istočnom bojištu. Ipak je, netom prije mobilizacije uspio završiti svoj habilitacijski rad.¹²

Slika 2. Indeksi predavanja Antuna Vrgoča sa studija u Zagrebu i usavršavanja u Grazu i Bernu.

Prigodom boravka u Zagrebu 1869., car Franjo Josip I. potpisao je zakonski članak o osnivanju Sveučilišta u Zagrebu koji je dobio carevu sankciju i postao zakonom tek pet godina kasnije (1874). Po tom je zakonu Sveučilište trebalo imati i Medicinski fakultet, čijem se otvaranju, iz političkih razloga, snažno protivila središnja vlada u Beču. I dok je dobro organiziran i financijski moćan farmaceutski ceh uspio u svojim

¹⁰ Inić, S., Kujundžić, N., »The first independent pharmacognosy institute in the world and its founder Julije Domac (1853–1928)«, *Pharmazie*, 66(2011) 9, str. 720–726.

¹¹ Arhiv Filozofskoga fakulteta. 1907: Knjiga doktorata 1878.–1933., str. 22.

¹² Vrgoč, A., *Moje uspomene na svjetski rat 1914–1920*, Zagreb: Tiskara Dragutina Spullera u Samoboru, 1937.

nastojanjima pa je studij farmacije na Sveučilištu u Zagrebu osnovan 1882.,¹³ Medicinski fakultet otvoren je tek 1917. Štampar je zbog toga medicinu studirao u Beču (1906–11), koji je u to vrijeme bio jedan od najvažnijih medicinskih središta u svijetu. Za vrijeme studija Štampar je živio skromno i povučeno. Uz obvezne predmete, čitao je socijalno-medicinska djela i slušao predavanja o problemima narodnoga zdravlja i zaštite radnika. Za vrijeme praznika, koje je provodio u Slavoniji, mnogo je razgovarao sa seljacima, za koje je rekao da su njegovi najvažniji učitelji, upoznao se s njihovim životnim i zdravstvenim prilikama. Još kao student pisao je i objavljivao poučne zdravstvene knjižice i članke s ciljem zdravstvenoga prosvjećivanja puka. Godine 1909. pokrenuo je u Novoj Gradiški izdavanje *Knjižnice za narodno zdravlje* i već u istoj godini u vlastitoj nakladi objavio je tri sveska. Na korice prvoga napisao je: »U Hrvatskoj vladaju sušica, spolne bolesti, trahom i alkohol, te uništuju iz dana u dan narodnu snagu. Možda će se promijeniti stanje ako se upoznaju neprijatelji. Zato smo i stupili u javnost da za ozdravljenje našega života učinimo nešto po našoj dužnosti«. Te tri kratko i jasno napisane rečenice bile su Štamparov program i misao vodilja kojima je ostao vjeran cijeloga života i na kojima je sagradio svoje grandiozno djelo. Još kao student objavio je 70 članaka i brošura sa zdravstveno-prosvjetnim sadržajem o seksualnom odgoju, borbi protiv prostitucije, alkoholizma, sušice, priljepčivim bolestima, o narodnom zdravlju, prehrani itd., uvijek naglašavajući socijalno-medicinske čimbenike problema. Pisao je i polemičke članke o potrebi reforme zdravstva te formulirao ciljeve, postupke i mjere kojima će blagodati medicine postati pristupačne svima, neovisno o njihovu ekonomskom statusu. Nakon što je završio studij medicine i 23. prosinca 1911. bio promoviran u doktora sveukupne medicine, Štampar se oženio svojom studentskom ljubavi, Marijom Mešnjak, s kojom je poslije imao petero djece. Vratio se u Hrvatsku 1912. i zaposlio kao sekundarni liječnik u Gradskoj bolnici u Karlovcu, a već sljedeće godine biva postavljen za općinskoga liječnika u Novoj Gradiški, gdje se borio s epidemijama kolere.¹⁴

Prvi svjetski rat

Do polovice 1916. Štampar je u Novoj Gradiški radio kao općinski liječnik i uz to kao pomoćni liječnik u Bolnici Crvenoga križa koja je služila ratnim potrebama. Zatim je mobiliziran te je kao pukovnijski liječnik služio u Sisku. Godine 1917. radio je u regrutnoj komisiji u Slavoniji, ali je zbog prevelikoga broja regruta koje je oslobađao vojne obveze, po kazni premješten za liječnika u zarobljenički logor u Mathauzenu.

¹³ Kujundžić, N., *Spomenica u povodu 130. obljetnice nastave farmacije 1882–2012*, Zagreb: Farmaceutsko-biokemijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2012.

¹⁴ Grmek, M. D., »Životni put Andrije Štampara«, Kusić, Z., »Život i djelo Andrije Štampara«, u: M. Pećina (ur.), *Predavanja održana u HAZU (u povodu predstavljanja Dnevnika Andrije Štampara)*, sv 83., Zagreb: HAZU, 2009.

Demobiliziran je krajem 1918., nakon čega se vratio na svoj predratni posao općinskoga liječnika u Novoj Gradiški.¹⁵

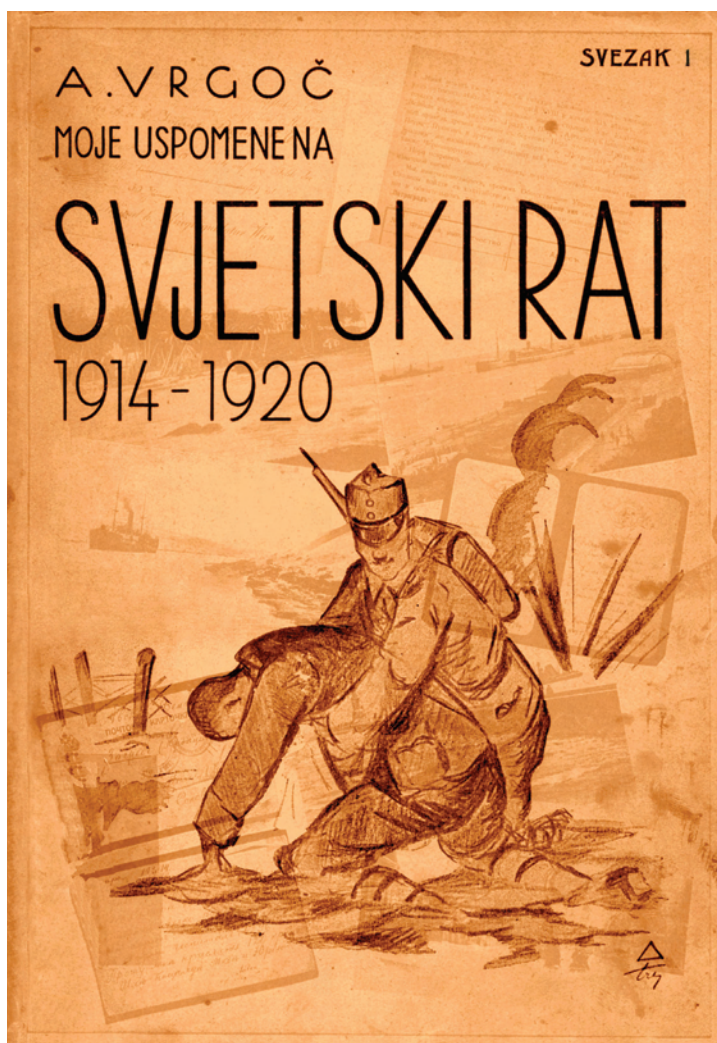
Nedugo nakon mobilizacije Vrgoč je upućen u Galiciju gdje je u jednom okršaju ranjen i zarobljen kod Sumina. Kada su nakon bitke pokopali mrtve, u blizini jednoga poginulog nađene su stvari s Vrgočevim imenom. Sudionici su mrtvog pokopali, a supruga Antuna Vrgoča dobila je vijest, najprije od jednoga njegova prijatelja, a zatim od ratnoga ministarstva iz Beča, da je Vrgoč poginuo. Međutim bio je zarobljen i uspio se javiti nakon dva tjedna iz Kijeva, a zatim iz bolnice u Samari. Tako je započela njegova sibirski kalvarija, duga čak šest godina. Događaje i doživljaje intelektualca koji pokušava preživjeti u ekstremnim životnim uvjetima sibirskih zarobljeničkih logora, na temperaturama koje padaju ispod $-50\text{ }^{\circ}\text{C}$ te vihor revolucionarnih događaja s bezbroj izazova Vrgoč je opisao u trosveščanoj knjizi *Moje uspomene na Svjetski rat 1914–1920*, objavljenoj 1927. godine. Iznimno je zanimljivo štivo, koje obiluje informacijama o Prvom svjetskom ratu i njegovim posljedicama za pojedince, iz pera svjedoka znanstvenika, ne samo izvrsna opažaća nego i analitičara pojava koji je izvanrednim stilom pisanja uspio događaje, ambijente i karaktere sudionika približiti čitateljima na način da se knjiga čita kao napeti roman¹⁶.

Slika 3. Antun Vrgoč, u vojnoj uniformi (lijevo), zarobljenički dani u Sibiru (sjedi desno).

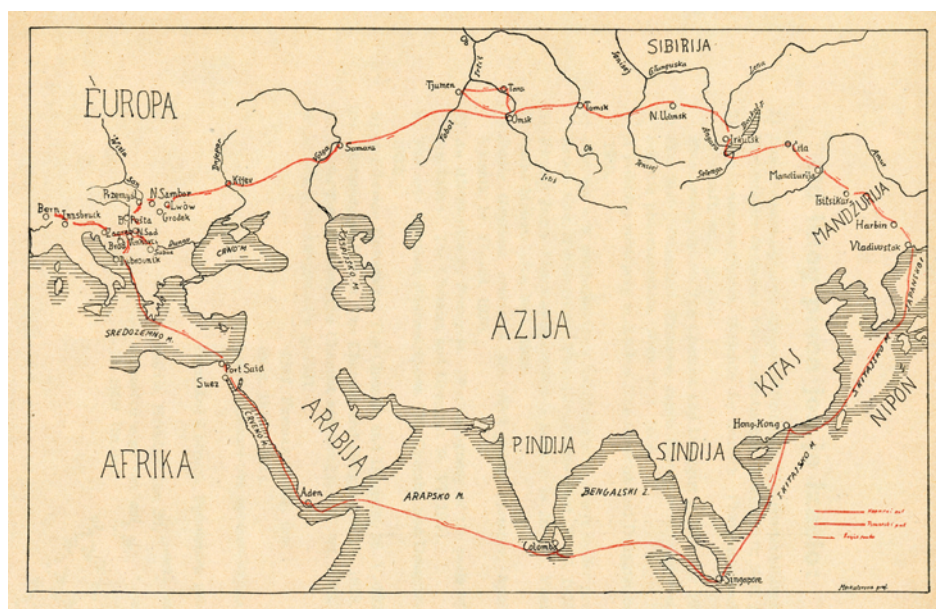
¹⁵ Grmek, M. D., »Životni put Andrije Štampara«.

¹⁶ Vrgoč, A., *Moje uspomene na svjetski rat 1914–1920*.

Slika 4. Naslovnica prvoga sveska Vrgovčeve knjige

Kako bi preživio svoje zarobljeničke sibirске dane, Vrgoč se bavio širokim spektrom aktivnosti. Čitao je Tolstoja, Dostojevskoga, Dantea, i dr., nabavljao stručne i znanstvene knjige iz područja farmakognozije, farmakologije i farmaceutske kemije, održavao predavanja, učio orijentalne jezike i podučavao djecu seljaka, radio vino od groždica, radio kao asistent farmakognozije i farmaceutske kemije u farmaceutskom zavodu Sveučilišta u Tomsku, pisao dnevnik itd. Vratio se iz Sibira nakon šest godina, prešavši ukupno 35 000 kilometara. Njegova knjiga završava zemljopisnom kartom na kojoj je prikazan taj put, a koju je za knjigu izradio hrvatski zemljopisac, književnik i putopisac, sveučilišni profesor Milan Šenoa.

Slika 4. Zemljopisna karta s prikazom puta koji je Antun Vrgoč prošao kao zarobljenik u Prvom svjetskom ratu. Kartu je za Vrgočevu knjigu *Moje uspomene na Svjetski rat 1914–1920* izradio Milan Šenoa.

Između dvaju svjetskih ratova

Štamparova publicistička aktivnost, u kojoj je iznio svoje ideje u području higijene i socijalne medicine te njegova uvjerenja, oduševljenje i odlučnost nisu mogli ostati nezapaženi pa je 1919. izabran za načelnika Odeljenja za rasnu, javnu i socijalnu higijenu u Ministarstvu narodnog zdravlja nove države u Beogradu. Sljedeće desetljeće neumorno je radio na unapređenju narodnoga zdravlja: izgradio je diljem države čak nevjerovatnih 250 higijenskih ustanova, pisao je zdravstvene zakone, pokrenuo izdavanje časopisa u kojima je iznio svoje socijalno-medicinske zamisli, ideje i programe. Izvanrednim organizacijskim sposobnostima, golemom radnom energijom, čvrstim uvjerenjima u ispravnost svoje misije koja je sugestivnom snagom svoje osobnosti zračila poštenjem i čovjekoljubljem, prenosio na druge, uspio je bitno smanjiti pobol od zaraznih bolesti i opću smrtnost siromašnoga i neprosvijedenoga puka. Mnogi su liječnici boravili na usavršavanju u inozemstvu, povećao se broj liječnika-higijeničara, obavljani su mnogi asanacijski zahvati na terenu, a sam kao profesor Medicinskoga fakulteta u Zagrebu (za izvanrednoga profesora izabran 1922) odgajao je studente. Nakon što je zbog političkih razloga 1931. naprasno umirovljen u dobi od samo 43 godine, Štampar je radio kao ekspert Higijenske organizacije Lige naroda, održavao predavanja diljem svijeta, rješavao probleme javnoga zdravstva, boravio

duže vrijeme u Kini, gdje je pomagao kineskoj vladi u rješavanju zdravstvenih problema, svugdje postižući velike uspjehe.¹⁷

Nakon povratka iz zarobljeništva Vrgoč se vratio na svoje predratno mjesto u Zavod za farmakognoziju, najstariji zavod te vrste na svijetu, koji je osnovao i vodio Julije Domac. Domac je zajedno s Gustavom Janačekom (1848–1929), rektorom Sveučilišta i predsjednikom HAZU-a, doveo i održavao punih 40 godina hrvatsku znanstvenu i praktičnu farmaciju na najvišoj svjetskoj razini.¹⁸ Iako se Domac namjeravao povući u mirovinu mnogo ranije sa željom da ga Vrgoč naslijedi kao predstojnik Zavoda, učinio je to tek 1924. kada se Vrgoč vratio iz Sibira i stekao uvjete. Do Drugoga svjetskoga rata Vrgoč je radio kao profesor farmakognozije, a kratko je predavao i farmaceutsku kemiju. Objavljivao je znanstvene radove, udžbenik *Uputa u farmakognoziju*, bavio se poviješću farmacije, sudjelovao u pisanju Jugoslavenske farmakopeje, objavljivao mnogobrojne članke o svojim zarobljeničkim godinama koje sakuplja u spomenutu knjigu i dr. Bio je iznimno društveno aktivan: bio je predsjednik Glavne podružnice Hrvatskoga kulturnoga društva *Napredak* u Zagrebu, član utemeljitelj društva *Hrvatski radiša*, član i utemeljitelj Hrvatskoga pjevačkoga i glazbenoga društva *Relković* u Vinokovcima i dr.¹⁹

Prijepori

Pri implemetiranju svoje javnozdravstvene politike Štampar je naišao na žestoke otpore. Njegovim idejama socijalizacije medicine, zagovoru preventivne u odnosu na kurativnu medicinu, besplatnoga liječenja nekih bolesti i dr. našao se pogođenim liječnički stalež čije je interese nov sustav ugrožavao. O tome su se unutar Liječničkoga zbora i Komore te u stručnim glasilima godinama vodile oštre rasprave. Osim napada stručne i staleške naravi, Štampara su prozivali i politički krugovi. Iz Hrvatske su dolazile optužbe da je Štamparova zdravstvena politika proizvod beogradske unitarističke politike, a u Srbiji su tvrdili da Štampar zastupa hrvatske interese, pri

¹⁷ Grmek, M. D., »Životni put Andrije Štampara«.

¹⁸ Inić, S., Kujundžić, N., »The first independent pharmacognosy institute in the world and its founder Julije Domac (1853–1928)«, *Pharmazie*, 66(2011) 9, str. 720–726; Kujundžić, N., *Spomenica u povodu 130. obljetnice nastave farmacije 1882–2012*, Zagreb: Farmaceutsko-biokemijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2012; Kusić, Z., »Život i djelo Andrije Štampara«, u: M. Pećina (ur.), *Predavanja održana u HAZU (u povodu predstavljanja Dnevnika Andrije Štampara)*, sv 83., Zagreb: HAZU, 2009; Inić, S., Kujundžić, N., »The original Croatian pharmacopoeia from 1901«, *Pharmazie*, 67(2012) 7, str. 652–657; Kujundžić, N., Inić, S., »The history of pharmacy studies in Croatia«, *Pharmazie*, 69(2014) 2, str. 154–160.

¹⁹ Arhiv Odsjeka za povijest medicinskih znanosti HAZU, Zagreb.

čemu mu je posebice predbacivana izgradnja Škole narodnog zdravlja u Zagrebu, a ne u prijestolnici Beogradu.²⁰

Štamparovu projektu socijalizacije zdravstva suprotstavio se i ljekarnički stalež. Pritom je posebice aktivna bila Apotekarska komora, koja se protivila uspostavi *priručne apoteke lekara i veterinarara i priručnoj apoteci zdravstvenih zadruga*²¹. Kao vrstan poznavatelj stručnih i staleških odnosa u europskim zemljama, Vrgoč se našao pozvanim da brani farmaceutsku stranu. U svojem opširnom i dobro argumentiranom članku²², *Odnos farmacije i javnoga zdravstva u novom zakonu*, Vrgoč izlaže kritici sustav državnih ljekarni ali i ljekarni kao slobodnoga obrta i zagovara koncesijski sustav ljekarni, kao stručno i ekonomski najprihvatljiviji. U tome ima snažnu podršku ljekarničkoga staleža. Vrgoč se usprotivio Štamparovu izboru za redovitoga profesora socijalne medicine, zamjerajući mu ukidanje privatnoga vlasništva u ljekarništvu, uvođenje priručnih ljekarni u zdravstvenim zadrugama koje bi vodili medicinari, veterinari ili bolničari. Smatra da će omogućavanje nekvalificiranim osobama da odlučuju o lijekovima dovesti do širenja nadriapotekarstva, i u konačnici zaustaviti razvoj *praktične, pedagoške i teoretske farmacije i ... pro futuro zaustaviti razvoj farmaceutske-kemijske industrije*²³.

Svjetonazor

Ni Štampar ni Vrgoč nisu bili članovi političkih stranaka. Obojica su bili skloni Radićevim socijalnim idejama. Radić se pohvalno izražavao o Štamparovu radu na asanaciji sela, a i otvorio je Školu narodnoga zdravlja u Zagrebu. I Vrgoč je imao kontakte s Radićem: dok je bio u zarobljeništvu izmijenili su nekoliko pisama. Iako *narod* u pojmu *narodno zdravlje* za Štampara jednako označava slavonskoga seljaka, rudara u belgijskim ugljenokopima i radnika u njemačkim čeličanicama, nikad ne zaboravlja svoju užu domovinu. Vidi se to u njegovim brojnim djelima, od zgrade Škole narodnog zdravlja u Zagrebu do dva higijenska bunara u rodnom Drenovcu²⁴.

²⁰ Grmek, M. D., »Životni put Andrije Štampara«; Dugac, Ž., »Andrija Štampar i javno zdravstvena politika Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca – Jugoslavije«, *Liječnički vjesnik*, 127(2005) 5–6, str. 151–157.

²¹ »Priručne apoteke prema novom Zakonu o apotekama«, *Vjesnik ljekarnika*, 12(1930) 6–7, str. 259–262; »Dvije predstavke Apotekarske komore«, *Vjesnik ljekarnika*, 13(1931) 4, str. 182–187.

²² Vrgoč, A., »Odnos farmacije i javnoga zdravstva u novom zakonu«, *Vjesnik ljekarnika*, 11(1929) 9–10, str. 367–373.

²³ Arhiv Odsjeka za povijest medicinskih znanosti HAZU, Zagreb.

²⁴ Grmek, M. D., »Životni put Andrije Štampara«; Vrgoč, A., *Moje uspomene na svjetski rat 1914–1920*.

Štampar je bio bliži lijevim, socijalističko-demokratskim ideologijama, ističući ideje socijalne pravde i potrebe jedinstva i povezanosti Slavena. Vrgoč se još za vrijeme boravka u Bernu družio s mladim ruskim revolucionarima i upoznao ideje komunizma i nasilne metode koje su zastupali. Čudio se velikoj mržnji među pojedinim suprotstavljenim skupinama. *Na moje primjedbe o komunizmu, da se on teoretski ne može opravdati, dobio sam uvijek isti odgovor: silom ćemo sve provesti!*, piše Vrgoč. Svoj svjetonazor Vrgoč je jasno definirao: *Ističem sada poslije rata (odnosi se na Prvi svjetski rat, op. a.) da nisam promijenio, a ni morao promijeniti moj nazor na svijet, kojeg sam si stvorio prije rata. Nisam morao mijenjati ni u čem taj nazor, jer sam se u politici držao programa Ante Starčevića, u socijalnim pitanjima programa braće Radića, a u etičko-moralnim nauke katoličke crkve*²⁵. Po svojem svjetonazoru Vrgoč je očito bio blizak Franu Gundrumu²⁶. Štampar je razmišljao pretežito globalno, Vrgoč više nacionalno. Prvi je svoja domaća javnozdravstvena i socijalnomedicinska iskustva širio u svijetu, dok je drugi europske znanstvene standarde koje je usvojio u Grazu i Bernu pokušavao primijeniti kod kuće.

Slika 5. Josip Vaništa, portret Andrije Štampara (lijevo), Stipan Tadić, portret Antuna Vrgoča (desno)

Obiteljske prilike

Nakon smrti prve supruge, Irene Segedi (1889–1938), s kojom je imao je dva sina, Juraja (1910–1982) i Zlatka (1922–1922), Vrgoč se oženio Margaretom Theiss (1909–1972), s kojom je imao također dva sina, Antuna (1940–) i Mariju (1941–). Štampar se također ženio dva puta. Prva supruga, Marija Mešnjak, s kojom je imao

²⁵ Vrgoč, A., *Moje uspomene na svjetski rat 1914–1920*.

²⁶ Jandrić-Balen, M., Balen, I., »Fran Gundrum i Andrija Štampar: sličnosti i razlike«. *Analiza Zavoda za znanstveni i umjetnički rad u Osijeku*, 28(2012), str. 93–101.

petero djece (Slobodan, Ljerka, Boris, Bosiljka i Zorka) umrla je nakon 22 godine braka, a Andrija se drugi put oženio s liječnicom Desankom Ristović, s kojom nije imao djece²⁷.

Drugi svjetski rat i poraće

Iako je Štampar bio izabran za redovitoga profesora 1931., isti je od države potvrđen u povoljnijim političkim uvjetima Banovine Hrvatske tek 1939. Preuzeo je katedru higijene i socijalne medicine na Medicinskom fakultetu te postao dekan fakulteta za akademsku godinu 1940/41. Nakon proglašenja NDH, Štampar je uhapšen pa pušten od ustaških vlasti, potom ga je u lipnju 1941. uhapsila njemačka policija i odvela u Graz, gdje je u zatvoru i internaciji ostao do kraja rata. Od 1945. ponovno je profesor Medicinskoga fakulteta i direktor Škole narodnoga zdravlja te rektor Sveučilišta za akademsku godinu 1945/46. Sljedeće, 1947. godine postaje redovni član i predsjednik JAZU-a (HAZU-a). Za predsjednika Akademije biran je još triput²⁸.

U međuratnom razdoblju studij farmacije odvijao se u okviru Odjela za farmaciju Filozofskoga fakulteta. Farmaceutska struka i profesori farmacije zalagali su se za odvajanje od Filozofskoga fakulteta i osnivanje samostalnoga Farmaceutskoga fakulteta, u čemu je Vrgoč bio posebno aktivan. Fakultet je osnovan tek 1942., a njegov prvi dekan postao je najistaknutiji profesor i predstojnik Zavoda za farmakognoziju – Antun Vrgoč. Na funkciji dekana ostao je do kraja rata, kada je bez ikakva postupka smijenjen i umirovljen²⁹. Nakon umirovljenja bavio se poviješću farmacije.

Andrija Štampar umro je 1958. godine u dobi od 70 godina. Antun Vrgoč umro je 1949. godine u dobi od 68 godina.

ANDRIJA ŠTAMPAR (1888–1958) AND ANTUN VRGOČ (1881–1949): PARALLELS AND CONTROVERSY

Nikola Kujundžić
Zagreb

ABSTRACT: Many similarities, but also differences, are observable in the biographies of Andrija Štampar, one of the greats of Croatian and world medicine, an academic and president of JAZU

²⁷ Zbirka »Vrgoč«; Grmek, M. D., »Životni put Andrije Štampara«.

²⁸ Grmek, M. D., »Životni put Andrije Štampara«.

²⁹ Kujundžić, N., *Spomenica u povodu 130. obljetnice nastave farmacije 1882–2012*, Zagreb: Farmaceutsko-biokemijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2012; Kujundžić, N., Inić, S., »The history of pharmacy studies in Croatia«, *Pharmazie*, 69(2014) 2, str. 154–160.

(HAZU), dean of the Faculty of Medicine, rector of the University of Zagreb, and Antun Vrgoč, scientist in pharmacognosy, dean of the Faculty of Pharmacy, cultural and public worker. Born in the same decade of the 19th century, in an almost identical country setting along the river Sava, Štampar in Drenovac, Vrgoč in Gunja, they attended the same high school in Vinkovci and had common youthful ideals and preferences. Circumstances, in particular the two world wars that they lived through, experiences and goals they were devoted to, have led to growing differences including their worldviews, and in the end to the controversy about the relationship of pharmacy and public health. Therefore, this paper contributes to the knowledge of professional and social circumstances that have profiled these two personalities and influenced their worldview and attitudes.

Keywords: *Andrija Štampar; Antun Vrgoč*

Članak je dostupan pod licencijom Creative Commons: Imenovanje-Nekomercijalno (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>). Sadržaj smijete umnožavati, distribuirati, priopćavati javnosti i mijenjati ga, uz obvezno navođenje autorstva, te ga koristiti samo u nekomercijalne svrhe.